

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІСКАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACH TO THE ASSESSMENT OF THE EFFICIENCY OF THE FISCAL SYSTEM FUNCTIONING

У статті розроблено науково-методичний підхід до оцінки ефективності функціонування фіскальної системи та висвітлено методи аналізу, які застосовуються науковцями для оцінки впливу фіскальної політики на економічний розвиток. Обґрунтовано необхідність зосередження уваги саме на оцінці ефективності функціонування фіскальної системи. Розроблено комплексний науково-методичний підхід до формування системи індикаторів оцінки ефективності функціонування фіскальної системи, що базується на групуванні індикаторів, які відібрано із застосування методу головних компонент. Доведено, що такий науково-методичний підхід надає можливість виявляти позитивні й негативні тенденції у функціонуванні фіскальної системи як за окремим блоком, так і за основними управлінськими функціями (планування, регулювання, контроль). Запропоновано критеріальні ознаки, за якими здійснюється оцінка рівня ефективності функціонування фіскальної системи.

Ключові слова: фіскальна система, фіскальна політика, ефективність, система індикаторів, метод головних компонент, інтегральний показник, критеріальні оцінки.

В статті розроблено науково-методичний підхід до оцінки ефективності функціонування фіскальної системи та висвітлено методи аналізу, які застосовуються науковцями для оцінки впливу фіскальної політики на економічний розвиток.

нирования фискальной системы и освещены методы анализа, применяемые учеными для оценки влияния фискальной политики на экономическое развитие. Обоснована необходимость сосредоточения внимания именно на оценке эффективности функционирования фискальной системы. Разработан комплексный научно-методический подход к формированию системы индикаторов оценки эффективности функционирования фискальной системы, который базируется на группировке индикаторов, отобранных с применением метода главных компонент. Доведено, что такой научно-методический подход дает возможность выявлять положительные и отрицательные тенденции в функционировании фискальной системы как по отдельным блокам, так и по основным управленческими функциями (планирование, регулирование, контроль). Предложены критерийные признаки, по которым осуществляется оценка уровня эффективности функционирования фискальной системы.

Ключевые слова: фискальная система, фискальная политика, эффективность, система индикаторов, метод главных компонент, интегральный показатель, критерийные оценки.

УДК 336.1

<https://doi.org/10.32843/infrastruct40-69>

Слатвінська М.О.

д.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів
Одеський національний економічний
університет

Slatvinska Maryna

Odessa National Economic University

The article focuses on the fact that Ukraine has not yet established a single comprehensive system for assessing the effectiveness of the fiscal system and does not cover the relationship between fiscal policy measures, the effectiveness of the fiscal system and socio-economic development of the country. It is noted that this complicates the setting of fiscal policy goals as a tool for regulating the economy, disorganizing the activities of fiscal institutions and economic entities and causing chaos in the current socio-economic processes. The article elaborates a scientific and methodological approach to assessing the effectiveness of the fiscal system and outlines the methods of analysis that scientists use to assess the impact of fiscal policy on economic development. The necessity to focus precisely on assessing the efficiency of the fiscal system is substantiated. A complex scientific and methodological approach to the formation of a system of indicators for assessing the efficiency of the functioning of the fiscal system based on the grouping of indicators selected from the use of the principal components method is developed. It is proved that such a scientific and methodological approach provides an opportunity to formalize the relationships between the investigated blocks of the fiscal system and their groups, and as a result to develop an integral indicator of the evaluation of the effectiveness of its functioning, to identify positive and negative tendencies in the functioning of the fiscal system, both by individual block and by individual block basic management functions (planning, regulation, control) and formulate rational management decisions. The criteria for assessing the level of efficiency of the functioning of the fiscal system are proposed. It is proved that the proposed integrated approach allows to calculate a synthetic indicator of the efficiency of the fiscal system functioning and to identify those blocks between the tax, budget, debt and social groups and their corresponding groups in which it is necessary to make adjustments in order to improve the functioning of the entire fiscal system.

Key words: fiscal system, fiscal policy, efficiency, system of indicators, principal component method, integral indicator, criterion estimates.

Постановка проблеми. Трансформаційні зрушення у фінансово-економічній сфері та виклики цифровізації вимагають пошуку нових можливостей для стимулювання соціально-економічного розвитку України. Останнім часом під впливом перманентних деструктивних чинників та фінансово-економічних потрясінь поглиблюється соціальне розшарування суспільства, загострюються протиріччя у фіскальній сфері, які посилюються надмірною фінансіалізацією економіки, офшоризацією українського капіталу й зростанням зовнішньої трудової міграції. Це актуалізує необхідність наукового осмислення соціально-економічної природи таких процесів та розроблення науково-методичних підходів до оцінки ефективності функціонування фіскальної системи. В Україні до

сьогодні не сформовано єдиної комплексної системи такої оцінки та не висвітлено взаємозв'язків між заходами фіскальної політики, ефективністю функціонування фіскальної системи та соціально-економічним розвитком країни. Зазначене ускладнює постановку цілей фіскальної політики, як інструменту регулювання економіки, дезорганізує діяльність фіскальних інститутів та суб'єктів господарювання і вносить хаос в поточні соціально-економічні процеси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над розробленням теоретико-практичних основ та проблематику оцінювання ефективності формування і реалізації фіскальної політики й окремих аспектів функціонування фіскальної системи працювали низка зарубіжних та українських учених,

таких як: О. Бланшарт, Р. Перотті, А.М. Вдовиченко, І.Г. Лук'яненко, Е.В. Ломакіна, О.І. Фарина та інші.

Більшість науковців акцентували увагу на окремих розрізнених оцінках функціонування податкової системи, ефективності витрачання бюджетних коштів, управлінні боргом. Проте акценти на окремих складових частинах без дослідження їхніх взаємозв'язків і взаємовпливу не дозволяють виявити глобальні протиріччя, що лежать в основі наявних асиметрій перерозподілу фінансових ресурсів та макроекономічних процесів. Відсутність єдиного підходу до оцінювання ефективності функціонування фіскальної системи ускладнює ідентифікацію поставлених цілей та отриманих результатів фіскальної політики.

Постановка завдання. Розроблення науково-методичного підходу до оцінки ефективності функціонування фіскальної системи, що базується на засадах застосування відповідної системи індикаторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснюючи оцінку ефективності функціонування фіскальної системи та зважаючи на змістовне наповнення дефініції «ефективність», на розмаїття цільових орієнтирів та окреслених заходів (ефективність економічна, соціальна тощо), пропонується «ефективність функціонування фіскальної системи» розуміти як комплексне поняття. А саме як поняття, що розкриває ефективність планування (ступінь досягнення системою заданих результатів, виконання плану за визначеними цілями); ефективність регулювання (формування, розподіл (перерозподіл) централізованих фондів фінансових ресурсів) та організаційну ефективність; ефективність контролю за формуванням і витрачанням бюджетних коштів (на утримання органів контролю за ефективністю адміністрування та витрачання бюджетних коштів); ефективність інформаційного та техніко-технологічного забезпечення; законність, транспарентність та своєчасність прийняття управлінських рішень. Проте через відсутність статистичних даних не всі з них можна оцінити кількісно, а метод експертних оцінок не завжди є коректним та відображає реальний стан речей. На відміну від існуючих розробок, в яких більшість науковців зупиняються на оцінці впливу фіскальної політики на економічний розвиток, пропонується зосередити увагу ще й на оцінці ефективності функціонування фіскальної системи. З огляду на зазначене, комплексну оцінку дієвості фіскальної політики і ефективності функціонування фіскальної системи вбачається за доцільне проводити, базуючись на оцінці ефективності планування, регулювання і контролю та оцінці впливу фіскальної політики на макроекономічні процеси.

Слід зазначити, що науковці застосовують різноманітні методи аналізу для оцінки впливу

фіскальної політики на економічний розвиток. Наприклад, І.Г. Лук'яненко та О.І. Фарина обґрунтовують доцільність імітаційного моделювання методами системної динаміки [1], О. Бланшарт та Р. Перотті [2, с. 1333; 3] застосовують SVAR-модель у процесі дослідження фіскальної політики та оцінки лінійних фіскальних мультиплікаторів, SVAR-модель застосовує також А.М. Вдовиченко [4], Е.В. Ломакіна [5, с. 74–76] пропонує оцінювати регулюючу ефективність фіскальної політики через зведений показник оцінки рівня досягнутих результатів (у якості індикаторів показники податкового потенціалу і рівня видатків бюджету). Водночас застосовуються метод порівнянь або ж метод кореляційно-регресійного аналізу. Останній метод має свої переваги, адже встановивши взаємозв'язок результатів діяльності певних об'єктів і факторів, які їх визначають можна досягти більшої об'єктивності під час формування висновків і обґрунтування пропозицій. Більше того, це надає можливість розробити ряд моделей по кожному з блоків за каналами трансмісії фіскальної політики та виявити вплив останньої (через її інструментарій) на результативну ознаку і зробити обґрунтовані висновки. Водночас, здійснюючи оцінку ефективності фіскальної політики, необхідно базуватись не лише на оцінці впливу фіскальної політики на макропроцеси, а й здійснювати оцінку стану фіскальної системи, через яку здійснюється реалізація фіскальної політики, та рівня ефективності її функціонування. Втім, для такої оцінки фіскальної системи, кількісні рівні функціонування якої є прихованими (невідомими) ознаками, що впливає з їхнього латентного характеру, застосування кореляційно-регресійного аналізу є недостатнім і не дозволяє повною мірою охопити всі чинники впливу (адже між ними часто є мультиколінеарність). Тоді як для досягнення заданих цілей доцільно застосовувати метод інтегральної оцінки стану фіскальної системи та ефективності її функціонування, що є більш доречним. Він надає можливість виявляти проблемні періоди функціонування фіскальної системи за окремими групами показників і робити об'єктивні й обґрунтовані висновки.

У законодавчо-нормативних документах України інтегральний показник трактується як «показник, який обчислюється в результаті аналізу визначеної комбінації фінансових коефіцієнтів і комплексно характеризує фінансовий стан бенефіціара» [6].

Метод інтегральної оцінки розширює і доповнює можливості традиційного аналізу та дає змогу порівнювати індикатори, що різняться за ознаками та розмірністю. Він передбачає побудову комплексного синтетичного агрегованого інтегрального показника, а саме деякого умовно числового вимірника латентної якості досліджуваного явища,

що надає змогу об'єднати низку різних за назвами, одиницями виміру, значущістю та іншими характеристиками чинників і здійснити компактний опис досліджуваного явища із збереженням основних властивостей структури досліджуваного об'єкту. У підсумку це дозволяє виявляти проблемні аспекти та ухвалювати раціональні управлінські рішення й підвищувати результативність і ефективність функціонування фіскальної системи. На рис. 1. висвітлено теоретичне представлення структури інтегрального показника ефективності функціонування фіскальної системи за пропонованою методологією.

Для якісного управління централізованими фондами фінансових ресурсів необхідно мати інформацію про такий узагальнюючий показник, як стан фіскальної системи та її результативність і ефективність функціонування. Рівень ефективності функціонування фіскальної системи є своєрідним критерієм дієвості і ефективності фіскальної політики. Тоді як її оцінка за інтегральним показником дозволяє охопити низку індикаторів, що є особливо важливим в умовах модернізаційних перетворень. Крім того, цей процес є багатітераційним, що передбачає формування інтегрального показника за кожною групою (ефективність

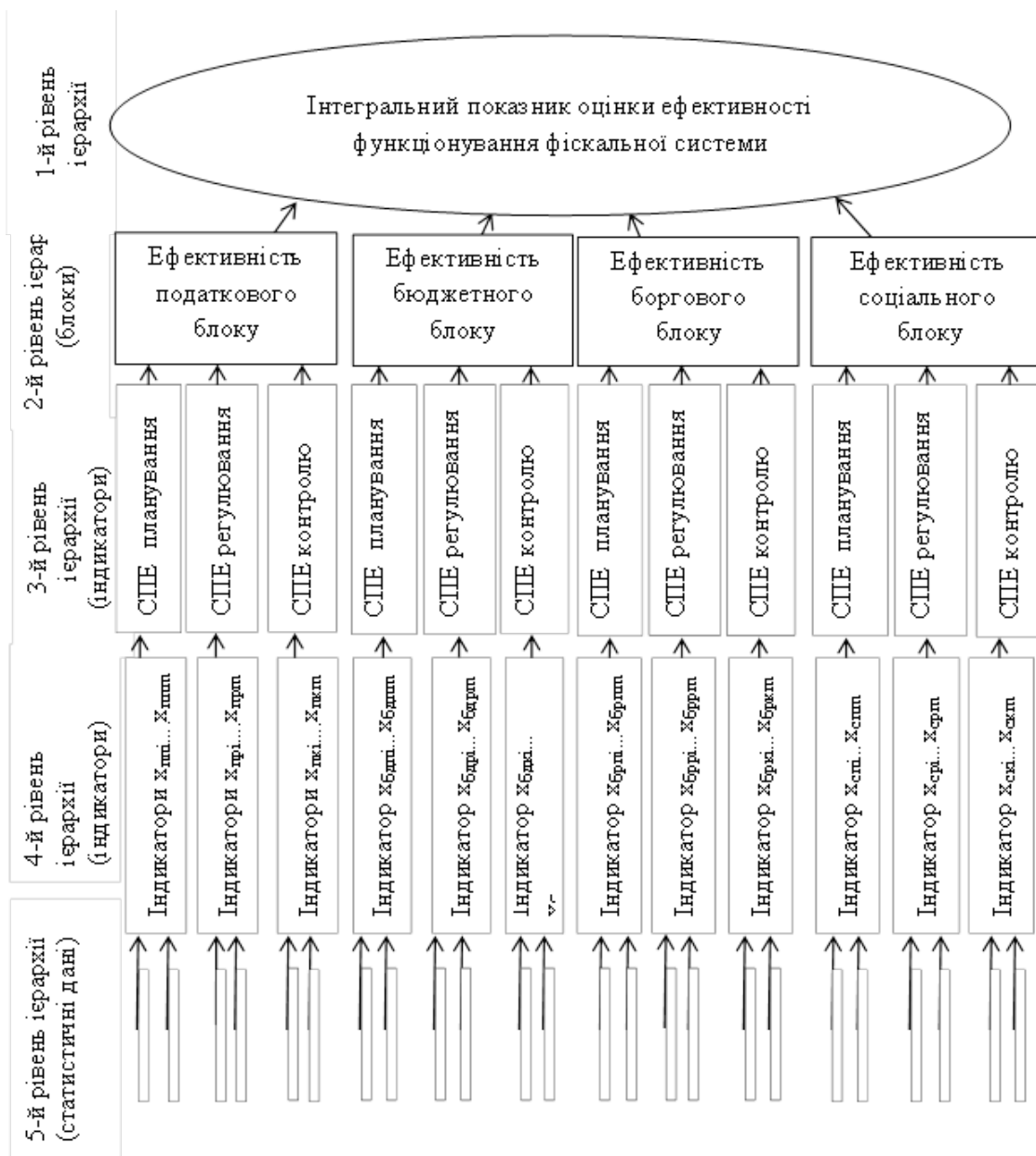

Рис. 1. Складники інтегрального показника оцінки ефективності функціонування фіскальної системи

* СПЕ – синтетичний показник ефективності

Джерело: розробка автора

планування, регулювання, контролю) та за кожним блоком фіскальної системи (неефективність функціонування яких створює додаткові ризики реалізації фіскальної політики) з подальшим формуванням комплексного інтегрального показника.

Для оцінки ефективності фіскальної системи із застосуванням методу інтегрального оцінювання необхідний масив показників (індикаторів), під час формування якого мають виконуватися декілька умов, а саме: має бути врахована якомога більша кількість індикаторів, що впливають на стан фіскальної системи і вони повинні бути репрезентативними; вибір кожного індикатора має бути об'єктивним, а отже науково обґрунтованим, що передбачає неупереджене і незалежне дослідження об'єктивних закономірностей функціонування фіскальної системи; інформація, що береться за базу розрахунку індикаторів має бути доступною, достовірною (адекватно відображати стан фіскальної системи) і носити офіційний характер (офіційні статистичні дані та публічні експертні оцінки).

Розроблення методики оцінки ефективності фіскальної системи передбачає формування множини індикаторів, які найбільш повно будуть відображати стан фіскальної системи та рівень ефективності її функціонування. При цьому в результаті складності і багатогранності явища, яке досліджується, та наявності протилежних і випадкових тенденцій у їхньому розвитку, спочатку формується середовище моделювання з урахуванням попередньо накопиченого досвіду оцінювання, проведеного аналізу тенденцій розвитку кожного з блоків фіскальної системи, напрацювань українських та міжнародних вчених у фіскальній сфері, індикаторів, визначених профільними міжнародними організаціями, нормативними документами, та цільових орієнтирів, установлених у національних програмах розвитку.

Система індикаторів оцінки функціонування фіскальної системи – це взаємопов'язана сукупність якісних і кількісних, динамічних і статичних показників стану фіскальної системи та ефективності її функціонування, які дозволяють діагностувати рівень загроз останній і мають високу чутливість та значну сигнальну здатність до попередження управлінців і дослідників щодо можливих загроз, які виникають у сфері фіскальної політики як реакція на екзогенні та ендогенні чинники й зміну макроекономічної ситуації чи прийняття управлінських рішень.

Під результативністю і ефективністю функціонування фіскальної системи пропонується розуміти такий її стан, який оцінюється кількісно на підставі комплексного узагальнення індикаторів результативності і ефективності функціонування податкової, бюджетної, боргової та соціальної компонент, враховуючи вплив екзогенних та ендогенних

чинників, і котрий забезпечує формування умов для досягнення стратегічних та тактичних цілей фіскальної політики й соціально-економічного розвитку держави.

Сформована множина індикаторів повинна бути перевірена на ступінь щільності статистичних зв'язків між їх числовими рядами з метою уникнення посиленого ефекту під час розрахунку інтегрального показника за допомогою коефіцієнтів кореляції. Втім, якщо виявлена значна парна кореляція числових рядів між індикаторами, без яких оцінювання ефективності фіскальної системи є неповним, їм надається менша вага. Враховуючи, що використання традиційних підходів варіаційної статистики не завжди виправдане, при створенні цілісного уявлення щодо характеру змін системи, а також, беручи до уваги перелічені вище умови, пропонується, для об'єднання розрізнених індикаторів оцінки стану фіскальної системи, застосувати метод факторного (компонентного) аналізу та безпосередньо метод головних компонент. Він робить можливим зведення великого числового матеріалу до кількох незалежних і простих індикаторів та дозволяє за n вихідними ознаками сформувати n узагальнених ознак, що зветься головними компонентами і являють собою штучні змінні, які є лінійними комбінаціями вихідних ознак (гіпотетичних величин, які відповідають на багато більшій кількості вихідних чи експериментальних індикаторів). Індикатори повинні бути простими і достатньо чітко описувати та пояснювати ті величини, які досліджуються. Метод головних компонент дозволяє генерувати нові гіпотези, впорядковуючи хаотичність досліджуваного явища.

Так, на думку О.Г. Янкового [7, с. 30], найбільш популярними, традиційними та історично першими є експертні методи оцінки латентних ознак, проте вони не позбавлені суб'єктивізму та волюнтаризму, що є їхнім основним недоліком. Цієї ж думки дотримується Р.В. Волощук [8], стверджуючи, що експертні методи є простими у використанні та не вимагають високих знань сучасних інформаційних технологій і для вирішення багатьох завдань державного управління можуть бути реалізовані у відповідних установах власними силами на базі прикладних офісних програм, однак в результаті їх застосування можлива певна суб'єктивність, недостовірність даних, трудомісткість збору та обробки результатів. Натомість більш доцільним вона вважає метод головних компонент, перевагою якого є дешевизна, адже він не потребує послуг експертів і в ньому відсутня суб'єктивна складова (на відміну від усіх експертних методів) результатів. Хоча, цей метод також не позбавлений недоліків, до яких можна віднести технічну складність методу і залежність від коректності побудови самої моделі.

Для цілей нашого дослідження, враховуючи переваги і недоліки висвітлених вище методів, є сенс

використовувати метод головних компонент з використанням пакету Statistica. Застосовуючи метод головних компонент, можна побудувати комплексний інтегральний показник оцінки стану фіскальної системи, який буде звільнений від суб'єктивності, спиратиметься на велику кількість індикаторів, а також буде математично обґрунтований.

Головні компоненти відповідають таким вимогам [7, с. 60]: ортогональні (лінійно незалежні), стандартизовані, перша головна компонента пояснює найбільшу частку дисперсії вихідних ознак, а друга – найбільшу частку варіації, що залишилась після першої компоненти, тощо.

Виділивши головні компоненти, можна побудувати просту і водночас найбільш інформативну систему, яка описує стан фіскальної системи та результативність і ефективність її функціонування й оцінити силу причинно-наслідкових зв'язків між індикаторами і головними компонентами, а також дослідити можливості зміни індикаторів під впливом головних компонент.

На рис. 2 наведено алгоритм оцінювання латентної ознаки ефективності функціонування фіскальної системи із застосуванням методу головних компонент.

Перший етап дослідження ефективності функціонування фіскальної системи полягає у формуванні матриці вихідних даних. Введемо такі позначення: i – номер досліджуваного року ($i = 1, 2, \dots, n$); k – номер досліджуваної ознаки ($k = 1, 2, \dots, m$); x_{ik} – значення k -ї ознаки у i -го об'єкта.

Вихідна інформація про всі значення індикатора по всіх роках може бути представлена у вигляді матриці розмірністю $n \times m$ [7, с. 61] (1)

$$X = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1k} & \dots & x_{1m} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2k} & \dots & x_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{i1} & x_{i2} & \dots & x_{ik} & \dots & x_{im} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & x_{nk} & \dots & x_{nm} \end{pmatrix}. \quad (1)$$

Строчки цієї матриці відповідають окремим рокам, стовпчики – як точки деякого простору ознак. Наступний крок – це розподіл індикаторів на стимулятори і дестимулятори з погляду латентного показника, який оцінюється. Індикатори, зростання яких позитивно впливає на штучну змінну, є стимуляторами, а індикатори, які негативно впливають на латентну ознаку, яка досліджується, і зростання яких є небажаним, – дестимуляторами. У цьому дослідженні для визначення порогових значень індикаторів та характеру їхнього впливу на синтетичну змінну було застосовано евристичний підхід, а саме аналоговий підхід, який базується на орієнтації на відповідні значення в крайніх аналогах та законодавчий підхід. Враховуючи, що індикатори можуть мати різну розмірність, вони піддаються стандартизації, яка може здійснюватися за такою формулою (2):

$$z_{ik} = (x_{ik} - \bar{x}_k) / \sigma_k. \quad (2)$$

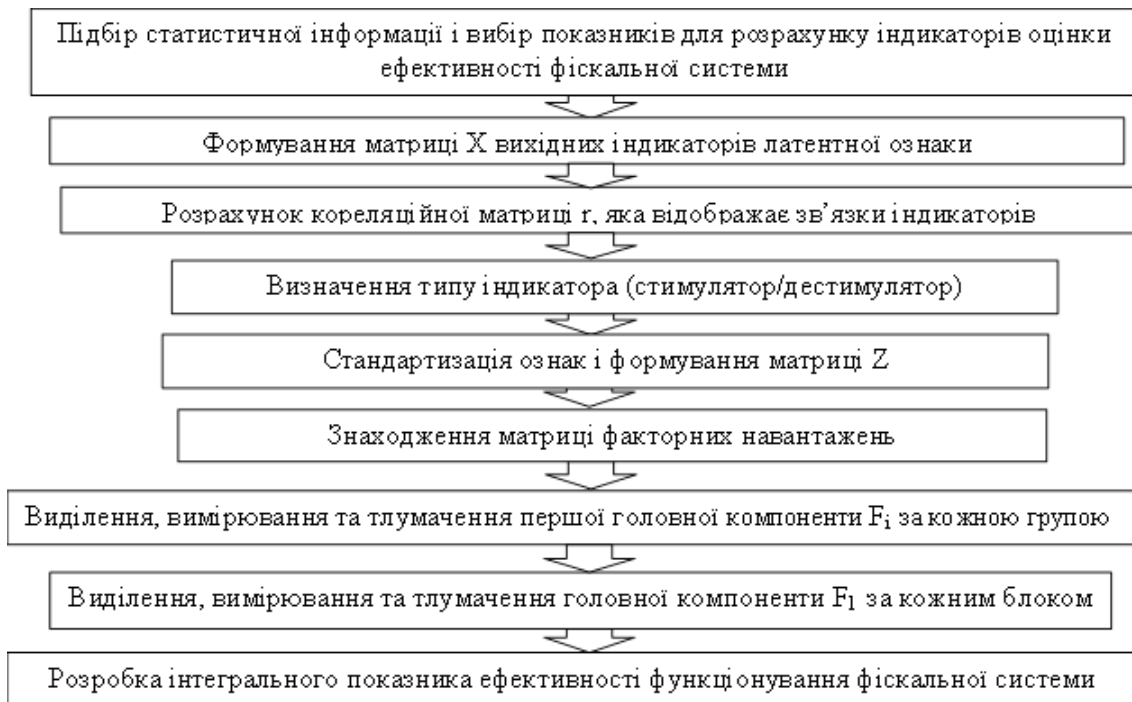

Рис. 2. Алгоритм оцінювання латентних ознак ефективності фіскальної системи та розробки інтегрального показника із застосуванням методу головних компонент

Джерело: розробка автора

За нормального розподілу діапазон зміни стандартизованих значень має область від -3 до $+3$. У результаті стандартизації матриця X набуває такого виду [7, с. 61] (3):

$$Z = \begin{pmatrix} z_{11} & z_{12} & \dots & z_{1k} & \dots & z_{1m} \\ z_{21} & z_{22} & \dots & z_{2k} & \dots & z_{2m} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ z_{i1} & z_{i2} & \dots & z_{ik} & \dots & z_{im} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ z_{n1} & z_{n2} & \dots & z_{nk} & \dots & z_{nm} \end{pmatrix} \quad (3)$$

Вона має таку ж розмірність, як і матриця X , та слугує відправною точкою для багатовимірного дослідження ефективності функціонування фіскальної системи. Так само, як і в матриці X , рядки матриці Z відповідають окремим рокам, а стовпчики – окремим індикаторам.

Наступний етап – це розрахунок кореляційної матриці r , яка відображає зв'язки між індикаторами. Її визначення здійснюється на основі матричної формули (4) [7, с. 61]:

$$r = Z^T Z/n, \quad (4)$$

де Z^T – матриця, транспонована по відношенню до матриці стандартизованих індикаторів.

Матриця факторних навантажень є одним з найважливіших етапів. На цьому етапі виділяються основні компоненти та визначаються індикатори, що навантажують їх. Далі проводиться виділення, вимір та інтерпретація головних компонент.

Формуючи систему індикаторів для оцінки стану фіскальної системи, є сенс зупинитись на виокремленні груп показників, які дадуть змогу оцінити результативність та рівень ефективності виконання управлінських функцій, а саме індикаторів для оцінки ефективності і результативності планування, регулювання і контролю. Більше того, вбачається доцільним здійснювати таке розмежування по кожному із досліджуваних блоків фіскальної системи, через які відбувається трансмісія фіскальної політики.

Фокусування уваги на оцінці результату, а не самого процесу, дає змогу виявляти блоки та групи (за основними управлінськими функціями), які дають слабкий результат чи низьку ефективність, та отримати сигнал про те, де саме є необхідність проведення змін, виявляти блоки, де кардинальних змін не потребується. Це сприяє створенню базису для підвищення ефективності функціонування фіскальної системи й дієвості фіскальної політики, за рахунок своєчасного виявлення загроз, прогнозування ризиків, забезпечення транспарентності й адаптивності фіскальної політики. Оцінка ефективності функціонування фіскальної системи має проводитись з урахуванням як кількісних, так і якісних, статичних та динамічних показників. Водночас індикатори, що обираються

для оцінки, мають бути зрозумілими, досяжними, чіткими, надійними.

З метою формування системи індикаторів оцінки ефективності функціонування фіскальної системи було сформовано попередню систему показників, до складу якої увійшли всі характеристики із сукупності проаналізованих за чотирма блоками та виокремленими в них групами індикаторів, загальною кількістю 175, і відібрано для оцінки 58 індикаторів. Крім того, визначено їх тип впливу на компоненту і встановлено еталонні значення, із застосуванням методу головних компонент (табл. 1).

Наступним кроком із застосуванням методу головних компонент, є виокремлення зі складу сформованого набору порівняно невеликої кількості індикаторів, які навантажують головну компоненту (по кожній групі).

Індикатори результативності функціонування фіскальної системи – це взаємопов'язані показники результативності її функціонування, які в кількісному вираженні висвітлюють рівень ефективності функціонування системи і мають високу чутливість та вагому сигнальну здатність до попередження управлінців про можливі загрози у зв'язку зі зміною макроекономічної ситуації, прийняттям не виважених управлінських рішень у сфері фіскальної політики.

Розрахунок компоненти (F) за кожною групою окремого блоку фіскальної системи, яка набуває ознак кожного з індикаторів, що її навантажують, здійснюється за такою формулою (5)[7, с. 14–16]:

$$F_m = \sum_{i=1}^m d_i Z_i. \quad (5)$$

де Z_i – стандартизовані значення i -ї ознаки з одиничними дисперсіями; сумарна дисперсія дорівнює кількості ознак m ;

d_i – ваговий коефіцієнт (факторні навантаження), що визначає ступінь внеску i -го індикатора відповідної групи.

Далі розраховується синтетична змінна за кожним блоком фіскальної системи за такою формулою (6):

$$I_m = \sum_{i=1}^m d_i F_i, \quad (6)$$

де d_i – факторні навантаження; F_i – значення вхідних даних i -ої компоненти по кожній відповідній групі.

У кінцевому підсумку розраховується інтегральний показник ефективності функціонування фіскальної системи за такою формулою (7):

$$I = \sum_m d_m I_m, \quad (7)$$

де d_m – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску інтегрального показника m -го блоку в інтегральний показник ефективності функціонування фіскальної системи; I_m – агрегований інтегральний

показник m-го блоку, де m = (1, 2, 3, 4). Вхідними даними є динамічні ряди окремих індикаторів.

Слід відзначити, що формування інтегрального показника ефективності фіскальної системи є багатоітераційним процесом, який відбувається в декілька етапів і охоплює формування

синтетичного показника ефективності по кожній з груп планування, регулювання, контроль і по кожному з досліджуваних блоків. Формування інтегрального показника ефективності функціонування фіскальної системи відбувається на кінцевому етапі. Для визначення рівня ефективності

Таблиця 1

Система індикаторів оцінки ефективності функціонування фіскальної системи

Група	Назва індикатора за блоками	Тип (SID)*	Еталонне значення
Податковий блок(П)			
Планування	X _{1пн} – виконання плану податкових надходжень зведеного бюджету, %	S	100%
	X _{2пн} – виконання плану по непрямим податкам, %	S	100%
	X _{3пн} – виконання плану по прямим податкам, %	S	100%
	X _{4пн} – виконання плану зведеного бюджету з ПДВ, %	S	100%
	X _{5пн} – виконання плану зведеного бюджету з відшкодування ПДВ, %	S	100%
	X _{6пн} – виконання плану зведеного бюджету з Акцизного податку, %	S	100%
	X _{7пн} – виконання плану зведеного бюджету з мита, %	S	100%
	X _{8пн} – виконання плану зведеного бюджету з ПнП, %	S	100%
	X _{9пн} – виконання плану зведеного бюджету з ПДФО, %	S	100%
	X _{10пн} – виконання плану зведеного бюджету з єдиного податку, %	S	100%
Регулювання	X _{1пр} – рівень непрямого оподаткування, % у ВВП	S	< 14
	X _{2пр} – рівень прямого оподаткування, % у ВВП	S	< 13
	X _{3пр} – коефіцієнт випередження темпів росту капітальних інвестицій над темпами росту втрат бюджету від надання податкових пільг	S	> 1
	X _{4пр} – частка податкових надходжень у доходах зведеного бюджету, %	S	> 60
Контроль	X _{1пк} – частка податкового боргу у ВВП, %	D	→ min
	X _{2пк} – частка розстрочених, відстрочених грошових зобов'язань та податкового боргу у загальній сумі податкового боргу, %	D	→ min
	X _{3пк} – коефіцієнт окупності адміністрування податків і зборів	S	> 1
	X _{4пк} – коефіцієнт економічної ефективності контрольних заходів	S	> 1
	X _{5пк} – коефіцієнт затратності, %	D	< 3
Бюджетний блок (БД)			
Планування	X _{1бдп} – виконання плану по витратам на охорону здоров'я, %	S	100%
	X _{2бдп} – виконання плану по витратам на духовний, фізичний розвиток, %	S	100%
	X _{3бдп} – виконання плану по витратам на освіту, %	S	100%
	X _{4бдп} – виконання плану по видаткам на соціальний захист та соціальне забезпечення, %	S	100%
	X _{5бдп} – виконання плану по видаткам на загальнодержавні функції, %	S	100%
	X _{6бдп} – виконання плану по видаткам на економічну діяльність, %	S	100%
Регулювання	X _{1бдр} – частка видатків зведеного бюджету у ВВП, %	S/ D	< 35
	X _{2бдр} – дефіцит державного бюджету, % у ВВП	S/ D	< 3
	X _{3бдр} – частка видатків місцевих бюджетів у ВВП, %	S/ D	< 10
	X _{4бдр} – частка видатків державного бюджету ВВП, %	S/ D	< 24
Контроль	X _{1бдк} – коефіцієнт результативності контролю Держаудитслужби	S	> 1
	X _{2бдк} – коефіцієнт результативності контролю Рахункової палати	S	> 1
	X _{3бдк} – коефіцієнт ефективності контрольних заходів Рахункової палати	S	> 1
	X _{4бдк} – коефіцієнт ефективності контрольних заходів Держаудитслужби	S	> 1
Борговий блок(БР)			
Планування	X _{1брп} – виконання плану за внутрішніми і зовнішніми запозиченнями, %	S	100%
	X _{2брп} – виконання плану з обслуговування державного боргу, %	S	100%
	X _{3брп} – виконання плану з погашення державного боргу, %	S	100%

Регулювання	$X_{1брр}$ – відношення загального обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	S / D	< 60 (якщо < 60 то = 0)
	$X_{2брр}$ – відношення державного зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	S / D	< 70 (якщо < 70 то = 0)
	$X_{3брр}$ – відношення валового зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг, %	S / D	< 200–250 якщо < 250 то = 0
	$X_{4брр}$ – відношення сукупних платежів з погашення і обслуговування зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг, %	S / D	< 18 (якщо < 18 то = 0)
	$X_{5брр}$ – відношення сукупних платежів за державним боргом до ВВП, %	S / D	< 10–15 (якщо < 15 то = 0)
	$X_{6брр}$ – відношення сукупних платежів за державним боргом до доходів державного бюджету, %	S / D	< 45 (якщо < 45 то = 0)
	$X_{7брр}$ – обсяг валового зовнішнього боргу у ВВП, %	S / D	< 60 (якщо < 60 то = 0)
Контроль	$X_{1брк}$ – випередження темпів зростання ВВП над темпами зростання запозичень	S	> 1
	$X_{2брк}$ – випередження темпів зростання доходів бюджету над темпами зростання фінансування (запозич)	S	> 1
	$X_{3брк}$ – випередження темпів зростання ВВП над темпами зростання витрат на обслуговування і погашення боргу	S	> 1
	$X_{4брк}$ – випередження темпів росту обсягу бюджетних інвестицій державного бюджету над темпами росту обсягів запозичень державного бюджету	S	> 1
	$X_{5брк}$ – випередження темпів росту запозичень над темпами росту незаконного, нецільового та неефективного використання коштів бюджету	S	> 1
Соціальний блок(С)			
Планування	$X_{1сп}$ – виконання плану бюджету Пенсійного фонду за доходами, %	S	> 1
	$X_{2сп}$ – виконання плану бюджету Пенсійного фонду за видатками, %	S	> 1
Регулювання	$X_{1ср}$ – частка видатків Пенсійного фонду у ВВП, %	S	< 16
	$X_{2ср}$ – частка видатків Пенсійного фонду за рахунок власних надходжень у ВВП, %	S	→ max
	$X_{3ср}$ – навантаження на працю, % у ВВП	S	< 11
	$X_{4ср}$ – частка ЄСВ у доходах Пенсійного фонду, %	S	→ max
	$X_{5ср}$ – частка доходів Пенсійного фонду що формуються за рахунок коштів державного бюджету, % у доходах ПФ;	D	→ min
Контроль	$X_{1сс}$ – частка недоотриманих коштів ЄСВ у доходах ПФ, %	D	→ min
	$X_{2сс}$ – темпи росту заборгованості із виплати заробітної плати перед ПФУ	D	→ min
	$X_{3ср}$ – частка виявлених порушень незаконного, нецільового та неефективного використання коштів ПФУ у видатках ПФ	D	→ min

* Тип індикатора в залежності від впливу на компоненту: S – стимулятор, D- дестимулятор, SD – змішаний тип.

Джерело: розробка автора

Таблиця 2

Критеріальні оцінки ефективності функціонування фіскальної системи

Інтервал значень	Класифікація рівня ефективності
$-3 < I_{фс} < -1,8$	Неефективне функціонування фіскальної системи (низька результативність)
$-1,8 < I_{фс} < -0,6$	Ефективність функціонування фіскальної системи нижче середньої
$-0,6 < I_{фс} < 0,6$	Середній рівень ефективності функціонування фіскальної системи
$0,6 < I_{фс} < 1,8$	Ефективність функціонування фіскальної системи вище середнього (помірна)
$1,8 < I_{фс} < 3$	Висока ефективність функціонування фіскальної системи (висока результативність)

функціонування фіскальної системи по кожному з досліджуваних періодів проводиться ранжування за критеріальними оцінками наданими у табл. 2.

Висновки з проведеного дослідження. Запропонований комплексний підхід дає змогу розрахувати синтетичний показник ефективності

функціонування фіскальної системи і виявити ті блоки з-поміж податкового, бюджетного, боргового та соціального і відповідних їм груп, в яких необхідне внесення коректив з метою підвищення ефективності функціонування всієї фіскальної системи. Адже неефективність функціонування

фіскальної системи та її основних блоків й відповідних груп є проблемою, яка посилює та поглиблює наявні протиріччя у фіскальній сфері і знижує дієвість фіскальної політики на макроекономічні процеси. У зв'язку з цим постає нагальна потреба оцінки результативності і ефективності фіскальної системи за заданих фіскальною політикою умов, виявлення її слабких місць та прийняття коригуючих заходів щодо підвищення ефективності функціонування, як системи загалом, так і її окремих блоків та подальшої конвергенції поставлених цілей і отриманих результатів. Останнє і є подальшими перспективами досліджень у цьому напрямі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лук'яненко І. Г., Фарина О. І. Макрофінансова стабільність : моделі та методи оцінки. Київ: НаУКМА, 2016. 185 с. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10878> (дата звернення: 3.01.2020).
2. Blanchard O., Perotti R. An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output. *Quarterly Journal of Economics*. 2002. Vol. 117, № 4. P. 1329–1368.
3. Blanchard O., Perotti R. An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output. NBER Working Paper Series. 1999. № 7269 52 p. URL: <https://www.nber.org/papers/w7269.pdf> (Last accessed: 02.01.2020).
4. Вдовиченко А.М. Як фіскальна політика впливає на ВВП та інфляцію в Україні? *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2018. № 244. С. 26–45. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=77863573 (дата звернення: 05.01.2020)
5. Ломакина Е.В. Критериальная оценка эффективности регулирующего воздействия бюджетно-налоговой политики на экономику государства. *Транспортное дело России*. 2013. № 6. С. 73–78.
6. Про затвердження Порядку проведення оцінки фінансового стану потенційного бенефіціара інвестиційного проекту, реалізація якого передбачається на умовах фінансової самоокупності, а також визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій, обслуговування якої здійснюватиметься за рахунок коштів бенефіціара : Наказ Міністерства фінансів України від 14.07.2016. № 616. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/ru/11388:55786/sp?sp=:wide:max100> (дата звернення: 2.01.2020).
7. Янковий О.Г. Латентні ознаки в економіці: монографія. Одеса: Атлант, 2015. 168 с.
8. Волощук Р.В. Порівняльний аналіз підходів до визначення вагових коефіцієнтів інтегральних індексів стану складних систем. *Індуктивне моделювання складних систем*. 2013. Випуск 5. С. 151–165. URL: http://www.mgua.irtc.org.ua/attach/IMCS/2013_5/29.pdf (дата звернення: 8.02.2020).

REFERENCES:

1. Lukianenko I.H., Faryna O.I. (2016) *Macrofinancial stability: models and methods of assessment*. Kyiv: NaUKMA URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/10878> (accessed 03 January 2020) (in Ukrainian)
2. Blanchard O., Perotti R. An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output. *Quarterly Journal of Economics*. 2002. Vol. 117, № 4. P. 1329–1368.
3. Blanchard O., Perotti R. An Empirical Characterization of the Dynamic Effects of Changes in Government Spending and Taxes on Output. NBER Working Paper Series. 1999. № 7269 52 p. URL: <https://www.nber.org/papers/w7269.pdf> (Last accessed: 02 January 2020).
4. Vdovychenko A.M. (2018) *Yak fiskalna polityka vplyvaie na VVP ta inflatsiiu v Ukraini?* [How does fiscal policy affect Ukraine's GDP and inflation?] *Visnyk of the National Bank of Ukraine* [Visnyk of the National Bank of Ukraine] (electronic journal), no. 244, pp. 26–45. Available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=77863573 (accessed 05 January 2020).
5. Lomakina E.V. (2013) *Kriterial'naya otsenka effektivnosti reguliruyushchego vozdeystviya byudzhetho-nalogovoy politiki na ekonomiku gosudarstva* [Criteria assessment of the effectiveness of the regulatory impact of fiscal policy on the state economy]. *Transportnoe delo Rossii*, no. 6, pp.73–78.
6. Pro zatverdzhennia Poriadku provedennia otsinky finansovoho stanu potentsiinoho benefitsiara investytsiinoho proektu, realizatsiia yakoho peredbachaetsia na umovakh finansovoi samookupnosti, a takozh vyznachennia vydu zabezpechennia dlia obsluhovuvannia ta pohashennia pozyky, nadanoi za rakhunok koshtiv mizhnarodnykh finansovykh orhanizatsii, obsluhovuvannia yakoi zdiisniuvatymetsia za rakhunok koshtiv benefitsiara : Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy [On approval of the Procedure for assessing the financial condition of a potential beneficiary of an investment project, the realization of which is envisaged on the terms of financial self-sufficiency, as well as determining the type of security for servicing and repayment of the loan provided at the expense of international financial institutions, servicing of which will be carried out at the expense of the beneficiary]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/ru/11388:55786/sp?sp=:wide:max100> (accessed 02 January 2020). (in Ukrainian)
7. Yankovyi O.H. (2015) *Latentni oznaky v ekonomitsi: monohrafiia* [Latent features in economics] Odessa: Atlant. (in Ukrainian)
8. Voloshchuk R.V. (2013) *Porivnialnyi analiz pidkholdiv do vyznachennia vahovykh koefitsientiv intehralnykh indeksiv stanu skladnykh system* [Comparative analysis of approaches to determining the weight coefficients of integral indices of complex systems]. *Induktyvne modelivannia skladnykh system* [Inductive modeling of complex systems] (electronic journal), vol. 5, pp. 151–165. Available at: http://www.mgua.irtc.org.ua/attach/IMCS/2013_5/29.pdf (accessed 8 February 2020).